

Boekbesprekingen

Imelman, J. D. (red.), *De Uniciteit van het Kind; een antropologisch, pedagogisch en wetenschappelijk probleem*. Opgedragen aan Prof. Dr. N. F. Noordam. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1978, VIII + 126 pag., f 32,50, ISBN 9001420516.

Reeds enige maanden geleden had ik de tekst klaar voor een artikel naar aanleiding van de bundel 'De uniciteit van het kind'. Ik heb, mede op advies van collega's en vrienden, toch maar afgezien van publikatie van dit artikel (als het al door een redactie aanvaard zou zijn). Immers, een negental auteurs heeft het in alle integriteit de moeite waard gevonden om Prof. Noordam te huldigen met een discussie over het thema dat hem zo na aan het hart ligt. In een dergelijke situatie ontstaat de vraag, of je mensen voldoende recht doet als je ze bekritiseert in de wijze waarop ze de taak die ze op zich genomen hebben, hebben uitgevoerd. Zelfs Imelmans mededeling aan het slot van zijn inleiding, dat de redactie bereid is het 'pedagogisch gesprek dienaangaande (aangaande de uniciteit a.a.k.) te blijven voeren' (p. 8) heeft mij niet tot publikatie van het kritische artikel gebracht. Nu de redactie van P.S. me vraagt het boek te recenseren zie ik me voor een deel van mijn problemen in dit opzicht bevrijd; (o. onverantwoordelijkheid!). Afgezien daarvan vind ik de kwestie belangrijk genoeg om in de vorm van een recensie aan de orde te stellen.

Aan het boek hebben negen auteurs meegewerkt, die vanuit verschillende invalshoeken over uniciteit spreken. In dit bestek is het onmogelijk om alle bijdragen aan de orde te laten komen. Daarom wil ik me richten op het boek als geheel, en wel speciaal op de aanpak van het thema uniciteit. De vraagstelling van waaruit de bijdragen geschreven werden wordt in de inleiding door de redacteur aangeduid als de 'werkbaarheid van het begrip uniciteit' (p. 4).

Bij lezing bleek mij, dat er grofweg een driedeling gemaakt zou kunnen worden als de aanpak van het probleem als ordeningscriterium gehanteerd zou worden. Een groep auteurs start bij de uniciteit als gegeven concept en zegt er inhoudelijk het een en ander van, een tweede groep houdt zich bezig met problematische kanten, dan wel het niet al te grote belang van dit concept, en een derde groep houdt zich bezig met de onderzoekbaarheid ervan. Daarbij vertonen de groepen twee en drie uiteraard qua probleemconstatering overlappingsen.

Het onbevredigende in deze aanpak is voor mij, dat het in deze bundel, ondanks de vraagstelling, volledig ontbreekt aan bijdragen met betrekking tot het fundament dat

ten grondslag ligt aan uitspraken over uniciteit. De uniciteit is een van de thema's bij uitstek waarbij een kennistheoretische discussie gevoerd kan en moet worden. Het gaat hier immers om een concept dat, meer dan andere concepten, de controverse tussen nomothetische en idiografische kennis (-verwerving) tot uitdrukking brengt. De 'werkbaarheid van het begrip uniciteit' is geen kwestie van wel willen en/of niet kunnen, maar is bovenal een kennistheoretisch probleem. Alhoewel het boek als ondertitel draagt: 'een antropologisch, pedagogisch en wetenschappelijk probleem' en mijn hoop in dit opzicht gevestigd was op 'uniciteit als wetenschappelijk probleem' blijkt dit 'wetenschappelijk' in het boek ineens de betekenis van 'methodologisch' te hebben.

Tegen een eventuele verwisselbaarheid van de termen 'wetenschappelijk' en 'methodologisch' maak ik om twee redenen groot bezwaar. Ten eerste zou dat een eenzijdige normativiteit tot gevolg kunnen hebben ('wetenschappelijk is alleen dat wat aan de hand van methodologische criteria tot stand is gekomen', kan gemakkelijk worden tot: 'wat aan de hand van methodologische criteria tot stand is gekomen is wetenschappelijk'; er gelden nog andere criteria), en ten tweede blijkt het begrip 'methodologie' wel eens door een zeer specifieke verwijzing gedefinieerd te mogen worden (b.v. De Groot). Als we er nu van uitgaan dat er een samenhang bestaat tussen keuzen voor methoden van kennisverwerving en de aard van de kennis die verworven wordt, en we beschouwen de uniciteit vanuit deze relatie (1. wat wil ik weten? - 2. hoe moet ik kijken? - 3. wat zie ik?), dan zal op z'n minst vastgesteld moeten worden, dat in de kennis-leidende vraag - die overigens een antropologische is - reeds in termen van uniciteit gedacht zal moeten worden, willen we ooit tot een methodologisch ontwerp (2) komen, dat het concept uniciteit in de werkelijkheid toegankelijk maakt (3). Het is deze constitutionele relatie - die haar grond vindt in de voor-wetenschappelijke beleving -, die als kennistheoretische dimensie niet tot haar recht komt in de bundel, terwijl nu juist het thema van de bundel, kennistheoretisch gezien, een van de heetste hangijzers is die (o.a.) de pedagogiek kent. (Daarom is het ook zo goed en logisch, dat Langeveld zich vooraf al met kennis van singuliere versus universele en particuliere objecten als probleem heeft beziggehouden bij zijn ambts-

aanvaarding van 1942). Waar deze relatie niet wordt opgevat als constitutief, b.v. in een autonome methodologie die los van belevingsinhouden is ontwikkeld en die zich beperkt tot formele relaties tussen universele objecten en/of collectiva van particuliere objecten, kan uniciteit, opgevat als personale constituering, überhaupt niet gezien worden. Daar waar gekeken wordt door de bril van de empirisch-analytische methodologie zou, strikt genomen, van huilende kinderen alleen maar waargenomen kunnen worden dat 'er geluid uit komt', zou van spelende kinderen alleen maar gezien kunnen worden dat ze bewegen, en zou het doen en laten van het unieke kind alleen maar gezien kunnen worden als een '(...) fait individuel (qui) est produit par l'intersection de lois abstraites et universelles'. (Sartre, E-N, 1943¹³, p. 644). M.a.w. uniciteit vergt, om toegankelijk te zijn voor onderzoek, een methodologie die overeenkomt in structuur met de structuur van het verschijnsel zelf. In dit geval betreft de structuurovereenkomst het constitutieve karakter van de relatie tussen kennis en werkelijkheid aan de ene kant, en het constitutieve als personale zingeving anderzijds.

Nu is het natuurlijk de vraag in hoeverre hier niet sprake is van een selffulfilling prophecy, en of niet, omwille van de objectiviteit, meer baat gevonden zou kunnen worden bij een soort van (fenomenologische) reductie opdat we niet onze zelf geformuleerde premissen als de resultaten van ons onderzoek zullen aantreffen. Maar zelfs als we dat in de vorm van een methodologische regulering (per slot is dat ook een reductie) doen, treffen we ten dele ook onze eigen uitgangspunten in de vorm van resultaten weer aan. Als je daaruit binnen het handelingswetenschappelijk georiënteerd denken je conclusies wil trekken, valt er nog maar één funderingsgrond te kiezen: de leefwereld, zoals b.v. (kennisociologisch) opgevat door Berger en Luckmann (*The social construction of reality*) en zoals b.v. opgevat door A. Schutz (o.a. *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*). Vanuit een op de leefwereld georiënteerd denken valt er veel te doen aan het verhelderen van het begrip uniciteit, juist omdat uniciteit als personale constituering zeer wel binnen het idee van de constituering van de leefwereld past. (Dat de theoretische pedagogiek daar-

mee per methode conservatief is, is wel duidelijk). Daartoe moet ook de taal, omdat men er zich in de begripsverheldering van bedient, als betekenismoment gerekend worden.

Beschouwen we het boek vanuit het voorgaande nader, dan laat zich vaststellen, dat in de bijdragen van Langeveld (Enige aantekeningen bij de uniciteit als antropologisch probleem), Vermeer (Spel. Tekenen en betekenis van de uniciteit van het kind in de opvoedingsdialoog), Boes, (Herontdekking en actualiteit van een 'traditionele schoolconceptie': Jenaplan) en Immelman (Uniciteit en zakelijkheid in de opvoeding) op betekenisvolle wijze iets gezegd wordt over de uniciteit van het kind, juist omdat daarbij – meestal impliciet – vanuit kennistheoretische principes is gewerkt, waarin het constitutieve moment is behouden. Bij de gratie daarvan is het concept uniciteit binnen de aandacht van de auteurs kunnen komen! Deze bijdragen zijn dan ook betekenisvol in die zin, dat ze het karakter hebben van een begripsverheldering binnen de leefwereld (inclusief de taal).

Ware bij de aanpak van het thema voorzien geweest in de kennistheoretische dimensie van het probleem, dan zouden de overige vier bijdragen in de bundel (de bijdrage van Van Hulst: 'De prediking en haar uniciteit', laat ik hierbij buiten beschouwing, omdat ik de indruk heb dat die eigenlijk over heel iets anders gaat), ongetwijfeld beter tot hun recht gekomen zijn. Immers, de achtergronden van het vóór of tegen, of van de werkbaarheid dan wel van de onwerkbaarheid, zouden dan duidelijker geworden zijn.

Uiteraard kan bij elke vakinhoudelijke verhandeling, ook bij recensies als deze, de kennistheoretische dimensie worden meebeschouwd. Het probleem dat in deze bespreking is aangesneden is immers ook van toepassing op andere thema's. Maar, er is naar mijn idee een uitstekende mogelijkheid voor het voeren van een discussie over de aard van wetenschappelijke kennisverwerving blijven liggen, terwijl speciaal het thema van de uniciteit en de vraagstelling van waaruit dit thema benaderd werd, van dien aard zijn, dat men eenvoudig een principiële discussie over het kennisprobleem niet uit de weg had mogen gaan.

A. A. Klinkers

Langedijk, P., *Lichaamsoefeningen om de concentratie en het leren te verbeteren*. Ankh-Hermes bv, Deventer, 1978, 168 pag., f 25,-, ISBN 90 202 4883 9.

De titel van dit boek zou bij de lezer de indruk kunnen wekken dat leerprestaties van kinderen rechtstreeks door het regelmatig uitvoeren van bepaalde lichaamsoefeningen verbeterd zouden kunnen worden. Deze suggestie wordt nog versterkt doordat de schrijver stelt dat het resultaat van lichaamsoefeningen o.a. is dat 'het leren gemakkelijker gaat, het geheugen beter wordt en men iets sneller begrijpt' (pag. 39). Het aan lichaamsoefeningen toeschrijven van een zodanig verstrekkende betekenis plaatst dit thema in een belachelijk kader. De auteur had er beter aan gedaan de relatie zintuiglijk/motorische en cognitieve ontwikkeling meer genuanceerd te benaderen. Bijvoorbeeld door te stellen dat de lichamelijke toestand van de

mens vanzelfsprekend invloed heeft op zijn geestelijke capaciteiten en dat in dit verband bijvoorbeeld ontspanningsoefeningen tot een beter geestelijk functioneren kunnen bijdragen.

Samenhangend met bovenstaande is het verwonderlijk dat de meer recente opvattingen over de relatie tussen de zintuiglijk/motorische en de cognitieve ontwikkeling niet besproken worden. En dat ondanks het feit dat die opvattingen in enkele in de literatuurlijst vermelde boeken zijn weergegeven, zoals bijvoorbeeld de visie van Gal'perin met betrekking tot de ontwikkeling van materiële, via verbale naar mentale handeling.

Bovenstaande neemt toch niet weg dat de hoofdmoot

van het boek, met name de oefenstof (ademhalings-, ontspannings-, evenwichts-, fitheidsoefeningen, e.d.) goed in elkaar zit. Verder is de inleiding, waarin aangegeven wordt dat de algemeen lichamelijke konditie van kinderen en volwassenen steeds meer achteruit gaat, zeer lezenswaard. Dat kan ook gezegd worden van het hoofdstuk 'Kennis van het lichaam', waarin vooral op de betekenis

van de ontwikkeling van het lichaamsbesef wordt geattendeerd.

Afgezien van de theorie omtrent de relatie zintuiglijk/motorische en cognitieve ontwikkeling, kan dit boek – vooral gezien de vermelde oefenstof – goede diensten bewijzen.

H. F. Pijning

Mededelingen

Onderwijs Research Dagen Leiden: 10 en 11 april 1980

Onder auspiciën van de Vereniging voor Onderwijs Research (VOR) worden in 1980 voor de zevende keer de Onderwijs Research Dagen (ORD '80) georganiseerd. In de doelstelling van de ORD staat centraal: het bevorderen van kennis, inzicht en vaardigheden van onderzoekers m.b.t. het uitvoeren van lopend en te verwachten onderzoek door informatie-uitwisseling met andere onderzoekers en met anderen die betrokken zijn bij de onderwijsontwikkelingen waarvoor onderzoek van onderwijs functioneel kan zijn.

Op de ORD'80 zal niet alleen min of meer afgerond onderzoek aan de orde gesteld worden, ook de programmering van nieuw onderzoek zal aan bod komen.

De Intersubfacultaire Vakgroep Onderwijskunde van de R.U. Leiden heeft de organisatie van de ORD'80 in handen gegeven van het Leids Interdisciplinair Centrum voor Onderwijs Research (LICOR).

Voor nadere informatie wende men zich tot het Secretariaat ORD'80: LICOR, Stationsplein 10, 2312 AK Leiden, (tel.: 071-14 83 33, toestel 6557).

Applicatie-opleiding tot procesbegeleider/gezinstherapeut

De Open Filosofische Hogeschool organiseert een applicatie-opleiding tot procesbegeleider/gezinstherapeut, te verzorgen door de Europese Faculteit voor Mens en Gemeenschap. Deze opleiding wordt gegeven in de geest van de humanistische psychologie en een open filosofie. In januari 1980 start de eerste opleidingsgroep. De opleiding duurt drie jaar. Meer inlichtingen omtrent opleiding, inhoud, data, plaats, inschrijvingsvoorwaarden e.d. kunnen schriftelijk worden ingewonnen bij de heer C. W. Maas, Van Duivenvoordenlaan 44, 2241 ST Wassenaar.

Inhoud andere tijdschriften

Info

10e jaargang (1979) nr. 5

Themanummer: Onderwijs, invloed en sociale ongelijk-

heid: een empirisch onderzoek naar de invloed van scholen op het (gemeentelijk) overheidsbeleid, door L. Elting en M. Even

Deel I: Ongelijke onderwijskansen en machtsverhoudingen: van theorie tot probleemstelling

Deel II: Opzet en uitvoering van een onderzoek naar invloed van scholen op het (gemeentelijk) overheidsbeleid

Deel III: Bijlage: Schoolwerkplan en gelijke onderwijskansen

Info

10e jaargang (1979) nr. 6

Enkele aspecten van het voorbereidend en aanvankelijk schrijfonderwijs, door M. E. Tjallingii-van der Werf
Motivatieproblemen in het voortgezet onderwijs, door A. de Ruiter

Pedagogisch Tijdschrift / Forum voor Opvoedkunde
4e jaargang, nr. 9, november 1979

Onderwijs: welzijn en welvaart, door F. W. Prins
Kritische Anmerkungen zum Thema 'Freizeitpädagogik', door W. Braun
Universiteit en zelfontplooiing, door F. Koopmans
Kroniek en Documentatie
Boekbespreking

Pedagogisch Tijdschrift / Forum voor Opvoedkunde
4e jaargang, nr. 10, december 1979

Teachers' centres: een Brits model voor onderwijsinnovatie, door R. Vandenberghen en W. Van Bergen
De Nederlandse Middenschool - een tussenstand, door N. Lagerweij
Een evaluatie van een innovatie, door R. M. van den Berg
Ernst Christian Trapp (1745-1818), door J. van Bergeijk
Kroniek en Documentatie
Boekbespreking
Uit andere tijdschriften

Persoon en Gemeenschap

32e jaargang, nr. 3, november 1979

Je bent nooit te oud om te leren, door R. Hoksbergen
Het vernieuwingsgedrag van leerkrachten, door W. Jansen
Kinderen met leertekorten, door G. Maes
De negende C.E.S.E.-conferentie te Valencia, door H. Van Daele
Een humanist aan het woord, door R. Merecy
Psychoanalytici onderworpen aan een psychoanalyse, door K. Cuypers
Her en der (berichten)
Boekbesprekingen

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
18e jaargang, nr. 10, oktober 1979

Redactioneel, door R. de Groot
Studiedag
In memoriam Dr. J. C. van Andel, door J. S. Grüşchke
Spel in orthopedagogische benadering, door E. A. A. Vermeer
Het spel als middel tot informatie-overdracht, door H. A. Becker
Micro-electronica: ontwikkelingen bij spel en leren, door R. de Groot
Boekbesprekingen
Weetwinkel

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
18e jaargang, nr. 11, november 1979

Van de redactietafel, door R. de Groot
Het waarnemen en generaliseren bij mentaal geretardeerde kleuters, door A. A. Kataeva en S. G. Kim
Het isolément van de residentiële behandeling, door J. van Acker
Principiële accenten in het leesonderricht, door C. Bolle, P. Meerwaldt en P. Reitsma
Lichtgewichtjes en inhibitiezwakke, door J. A. F. Colaço Belmonte
Enkele eerste impressies m.b.t. het Concept-activiteitenplan Buitengewoon Onderwijs 1979, door H. Menkveld
Commentaar op het 'Concept-activiteitenplan voor de ontwikkeling en vernieuwing van het Bu.O.' door D. J. Vos, M. Wiltenburg en A. B. M. Mollee
Boekbesprekingen

Ontvangen boeken

Brouwer, P. W., *Saul onder de profeten*, Zwijssen, Tilburg, 1979, f 15,-

Browne, J. D., *Teachers of Teachers. A history of the Association of Teachers in Colleges and Departments of Education*, Hodder & Stoughton, Sevenoaks, 1979, £ 4.95

Cardoen, E. *Grond en ruimte. Fundament en verandering*

in het opvoedingsgebeuren, De Toorts, Haarlem, 1979, f 16,50

Gelder, L. van, Th. Oudkerk Pool, J. Peters, J. Sixma, *Didactische Analyse. Studieboek, en Reader bij het studieboek*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 37,50 resp. f 42,-

Gordon, Th., *Luisteren naar elkaar. Problemen uitpraten en oplossen in het gezin* (oorspr. titel: P.E.T. in action. Inside P.E.T. Families: Problems, Insights and Solutions in Parent Effectiveness Training, 1976) Dekker & Van de Vegt, Nijmegen, f 37,50

Hansma, H., *Basisonderwijs: kleuterschool en lagere school ineem*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 12,50

Imelman, J. D. (Red.), *Filosofie van opvoeding en onderwijs. Recente ontwikkelingen binnen de wijsgerige pedagogiek*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 35,-

Kuipers, Chr. G., C. Weggelaar, *Woordblind*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1979, f 30,-

Langeveld, M. J., *Mensen worden niet geboren. Inleiding tot de pedagogische waardenleer*, Callenbach, Nijkerk, 1979, f 19,50

Mosselaar, Y. van de, *Emanciperen moet je leren. De psychologische betekenis van emancipatie voor de vrouw in haar leefsituatie*, 2e druk, Kooyker, Rotterdam, 1979, f 19,50

Noordam, N. F., *Historische pedagogiek van Nederland, een inleiding*, Callenbach, Nijkerk, 1979, f 16,50

Snel, G., *Afwijkend gedrag; perspectieven en ontwikkeling*, Samsom, Alphen aan de Rijn, 1979, f 29,50

Steehouder, M. F., J. L. C. van der Staak, C. J. M. Jansen, E. T. Woudstra, *Leren communiceren, procedures voor mondelinge en schriftelijke communicatie*, met Oefenboek, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 29,- resp. f 12,50

Stokvis, R., *Strijd over sport; organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1979, f 28,50

Ontvangen rapporten

Claessen, J. F. M., A. M. van Galen, M. M. B. Oud-de Glas, *Voortgezet onderwijs en behoeften aan moderne vreemde talen; Wetenschappelijk onderwijs en behoeften aan moderne vreemde talen; Bedrijven en overheidsdiensten en behoeften aan moderne vreemde talen*, S.V.O.-Brochures 18, 19 en 20, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage

Vohwasseneneducatie moet van de grond komen, Commissie Vormings- en Ontwikkelingswerk voor Volwassenen, Amersfoort

Michels, C., *700 Maal De Widdonck. Een kwantitatief onderzoek naar ruim 20 jaar werkzaamheid*, Jongensdorp De Widdonck, Roggel (L.)

Putten, P. F. J. M., *Onderwijs in Scandinavië: in het teken*

van integratie en decentralisatie, Subfaculteit der Psychologie van de R.U. te Leiden

Graaf, E. de, *Gebruikers-evaluatie van de 'Haarlemse Keuzelessen'*, R.I.T.P., Amsterdam

Seminarium voor Orthopedagogiek, *Scholingsplan*, deel 1, Stichting voor Buitengewoon Onderwijs, Zeist